

Vakıfların Karşılaştığı Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Blok Zinciri Teknolojisinin Kullanımı

Problems Faced by Waqfs and the Proposal to Use Blockchain Technology as a Solution

Lobna JABER

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
PhD Student, Bursa Uludağ University, Social Sciences Institute
Bursa, Turkey

lobnajaber1988@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2343-5683>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Mayıs / May 2022

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran / June 2022

Sayı / Issue: 28 Sayfa / Pages: 175-200

Atıf / Cite as: Jaber, Lobna. "Vakıfların Karşılaştığı Sorunlar ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Bazı Blok Zinciri Teknolojisinin Kullanımı [Problems Faced by Waqfs and the Proposal to Use Blockchain Technology as a Solution]". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi – Şırnak University Journal of Divinity Faculty* 28 (June 2022), 175-200. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1094698>

Etik Beyanı / Ethics Declaration: Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine riayet edilmiştir. Makale etik izin gerektirmeyen bir çalışma olup en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir./ In this article, the principles of scientific research and publication ethics are respected. The article is a study that does not require ethical permission. It has been reviewed by at least two referees and was confirmed that it did not contain plagiarism.

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey).

Özet

Bireyin ve toplumun menfaatini gözetmek İslam Hukukunun temel ilkelerinden biridir. İslam zekât, kefarete ve adak gibi bir kısmı zaruri, bir kısmı da nafîle, sadaka ve vakıf gibi gönüllü olan pek çok kaynağı insanların istifadesine sunmuştur. Vakıfta bulunmanın teşvik edilmesi bu ilkeyi destekleyen uygulamalar olarak sayılabilir. Vakıflar, çeşitli alanlarda yapılabilme ve devamlı olma özelliğinden dolayı, belki de bu uygulamaların en önemlisidir. Vakıflar bulunduğu toplumun kalkınmasında ve gelişmesinde büyük bir rol oynarlar. Kimilerinin zannettiği gibi vakıflar sadece cami inşası gibi dini alanlarda topluma hizmet etmek ve sorunlarını çözmek üzere faaliyet yürütmekle kalmaz önceki dönemlerde görüldüğü gibi hayatın bütün alanlarında etkin bir rol üstlenirler. Toplumdaki birçok rolü nedeniyle vakfın toplumlarda büyük bir önemi vardır ki bu tarih boyunca öğrendiklerimizden ve çeşitli alanlarda sahip olduğu önemli değerden açıkça görülmektedir. Osmanlı vakıfları da bu görüşün en belirgin kanıtıdır. Ticarî, ziraî, endüstriyel, bilimsel vb. birçok alandaki vakıflar sayesinde Osmanlı'nın kendi dönemindeki birçok devletten daha ileride olduğu görülür. Osmanlı vakıflarının başta sosyal ve ekonomik alanlar olmak üzere bireyi ve toplumu ilgilendiren her alanda büyük bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ancak daha sonra meydana gelen birçok değişikliğin ardından vakıf sistemi pek çok sorundan mustarip, vakfın hakiki manasının ve rolünün idrak edilmesindeki sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Ayrıca dış devletlerin, vakıf yöneticilerinin veya çalışanların etkisi ile vakıfların idarî, malî vb. birçok sorun ve zorlukla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı vakıfların rolü ihmal edilmiş ve faaliyet alanları zamanla engellenerek azalmıştır. Vakıfların toplumdaki rolünün yeniden ihyası gerekmektedir. Bu nedenle vakıfları canlandırmak, problemlere çözüm bulmak, vakfın etkinliğini artırmak amacıyla iktisadi ve teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi, malî ve idarî işlerin düzenlenmesi gerekir. Ayrıca günümüzde uluslararası örgütler, teknoloji hamleleri ve medya iletişim araçlarına daha kolay erişebilme sayesinde küresel vakıf ortaya çıkmıştır. Küresel vakıf, tüzel veya gerçek kişi olup malik oldukları parayı veya fonları, küresel olma vasfını dikkate alarak, vakfedenin şartlarına ve hükümlerine göre kurulmaktadır. Her ne kadar vakfın şartları ve hükümlerine göre kurulsun da bu vakıflar da birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Genel olarak vakıfları yönetme ve yatırım yapma yolları hakkında alimlerden fetvalar alınıp vakfın ihtiyacı göz önüne alındığında, toplumdaki rolünü etkin bir şekilde canlandırmak için, karşılaştığı sorunları tespit etmek ve çözüm bulmaya çalışmak gerekmektedir. Makalede vakıf işlemlerinin gerçekleştirilmesinde Blok Zinciri teknolojisinin kullanılması, bazı problemlerin çözümü için önerilmiştir. Bu bağlamda öncelikle vakıfların hem devlet sınırları içinde hem de küresel vakıfların karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Bu sorunlara idari verimlilik ile ilgili bazı çözümler ve bazı donanım sorunlarına teknolojik bir idari çözüm olarak blok zinciri teknolojisinin kullanılması önerilmiştir. Blok Zinciri teknolojisinin vakıf işlemlerinde nasıl kullanılacağından, vakıflar üzerindeki etkisinden ve vakıflarla ilgili sorunları giderme konusundaki avantajlarından bahsedildikten sonra konuyla alakalı fikhî meseleler; akid meclisi, sigâ, in'ikad şartları ve kabz çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Vakıf, Vakıf Sorunları, Devlet, Blok Zinciri.

Abstract

It is one of the basic principles of Islamic law to protect the interests of the individual and society. Islam presented many mandatory sources such as alms, penance, and votive; and some optional ones such as "charity and foundation". The encouragement of waqf can be considered as one of the practices that support this principle. Waqfs are perhaps the most important of these applications due to their ability to be done in various fields and being continuous. They play a major role in the development and development of society. As some think, they not only operate in religious areas such as the construction of mosques, and operate to solve their problems, but as seen in the previous periods, they play an active role in all fields of life. Due to its many roles in society, the waqf has great importance, and this is clearly seen from what we have learned throughout history. Ottoman waqfs are the most obvious proof of this view. Thanks to waqfs in many fields such as commercial, agricultural, industrial and scientific, it is seen that the Ottoman Empire was further than many states in its period. It is known that Ottoman waqfs have a great influence in every field that concerns the individual and society, especially in social and economic fields. However, after many changes that occurred later, the waqf system suffered from many problems, and realizing the true meaning and role of the waqf became more difficult. In addition, with the influence of foreign states, waqf managers, or employees, it is seen that foundations face many administrative and financial problems and difficulties. For these reasons, the role of waqf was neglected and their fields of activity decreased over time. The role of waqfs in society is required to revive. For this reason, in order to revive them, find solutions to problems, and increase their effectiveness, economic and technological developments should be followed closely and financial and administrative works should be organized. In addition, a global waqf concept has emerged thanks to its easier access to international organizations, technology moves, and media communication tools. The global waqfs are established in accordance with the conditions and provisions of the benefactor, taking into account the characteristics of being global. Although established according to the conditions and provisions of the waqfs, they face many problems. In general, considering the waqfs' needs, fatwas should be taken from scholars about ways to manage and invest in them. In order to effectively revive its role in society, it is necessary to identify the problems it encounters and try to find a solution. In the article, the use of blockchain technology in the realization of waqf procedures is recommended for the solution of some problems. In this context, first of all, the problems faced by waqfs both within the borders of the state and on a global scale are discussed. Some solutions related to administrative efficiency were presented, and blockchain technology has been proposed as a technological solution for some hardware problems. After mentioning how blockchain technology will be used in waqf procedures, its effect and advantages considering relieving their problems, fiqh issues within the frameworks of the subjects such as the contracting assembly, the siga, in'ikad conditions, and kabz are handled.

Keywords: Islamic Law, Waqf, Waqf Problems, State, Blockchain.

Giriş¹

İslâm dini, hayatın her alanında insanı ve toplumu öncelemiş, maddi ve manevî tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Toplumsal alanlarda birçok reformlar yapılmış ve bunlar toplum üzerinde büyük ve etkili sonuçlar doğurmuştur. Ne var ki İslâm ülkelerinin zayıflamaya başlamasıyla birlikte bu reformlardan biri olan vakfiye sistemi de nasibini almış ve zayıflama sürecine girmiştir. Bu vaziyet, Müslümanların dağılmaya başladığı ve Osmanlı Hilafetinin sona ermesini izleyen dönemde hızlı bir seyir takip etmiştir. Sömürgeci idareler, devletlerin işlerine karışmış ve özellikle İslâm ülkelerinin idarelerine müdahalede bulunmuştur. Vakıf müessesesi Müslüman toplumlar için bir güç kaynağı olduğu için öncelikli amaçları bu sistemi ortadan kaldırmak olmuştur. Buna karşılık günümüzde vakıfların Türkiye, Cezayir ve Malezya gibi bazı ülkelerde gücünü ve etkinliğini geri kazandığını müşahade ediyoruz.

Vakfın etkin bir şekilde çalışabilmesi için karşılaştığı sorunların tespit edilmesi ve bunlara çözüm bulunmaya çalışılması; mevcut teknolojik gelişme ve dünyanın bazı bölgeleri arasındaki iletişimi kolaylaştıran internetin varlığı ile bazı sorunların çözülerek vakfın yararına değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Blok Zinciri teknolojisinin vakıflar üzerindeki etkisinden ve vakıflarla ilgili sorunları giderme konusundaki avantajından bahsedilecektir.

Bu çalışmada vakfın sömürgecilikten kaynaklanan sorunlarına ve idari sorunlarına değinilecek daha sonra küresel vakfın karşı karşıya kaldığı problemlere ve bu problemlerin çözümüne dair bazı önerilere yer verilecektir.

1. Vakıfların Karşılaştığı Sorunlar

Şüphesiz vakıfların, çoğu zaman başarı elde etmelerine ve bunu devam ettirmelerine rağmen, zaman zaman karşılaştıkları ve çalışmalarını aksatan bazı sorunlar vardır. Bunlar, vakıf kurumlarının kendi içinden kaynaklanan dahili sorunlar olabildiği gibi vakfın çevresinden kaynaklanan harici sorunlar da olabilmektedir. Ayrıca bu sorunlar bir bölgeden

---

¹ Bu makale, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmakta olan "Vakıfların İslam İktisadının Gelişmesindeki Etkisi" adlı doktora tezinden üretilmiştir./ This article is extracted from doctoral thesis titled "The Effect of Waqfs on the Development of Islamic Economics", which is being prepared within the body of Bursa Uludağ University, Social Sciences Institute.

diğerine farklılık arz edebilmektedir. Genel olarak vakıfların karşılaştığı sorunlar şu şekilde özetlenebilir:

1.1. Sömürgecilik ve İşgal Sorunu

Vakıflar toplumda oynadığı pek çok rol aracılığıyla, sürekli olarak bizlere, bir güç kaynağı olduğunu ve toplumu birbirine kenetleyen bir unsur olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle bu durum Müslüman toplumlarda daha belirgindir. Tek başına vakıflar, bireyi her koşulda destekleyen büyük bir gücü temsil etmektedir.

Bu nedenle sömürgeci ülkeler, vakıfları ortadan kaldırmak veya faaliyetlerini sınırlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş ve türlü yollara başvurmuşlardır. Bu girişimlerden bazıları şunlardır:²

- a. Vakfın mülkiyeti böldüğü ve üretimi zayıflattığı, dolayısıyla onu etkin bir şekilde kullanabilen çağdaş bir yönetimin eline geçmesi gerektiği iddiası.
- b. Vakıf gelirlerini merkezi yönetimlere aktararak vakıf ile mevkufun aleyh arasındaki alakayı koparmak. Vakıftan istifade edenler devlet hazinesinden maaş almaya başlayacak ve böylece sömürgeci hükümetlere ve temsilcilerine boyun eğeceklerdir.
- c. Yeni vakıfların ortaya çıkmasını önleyecek kanunlar çıkarmak ve gelecek nesillerin yararına olacak vakıfları ortadan kaldırmak.
- d. Vakıfları tamamen ele geçirmek ve onları, Kuzey Afrika'da olduğu gibi, sömürgeci hükümetlerin hizmetine vermek.

1.2. Yönetimle İlgili Sorunlar

Vakfın karşılaştığı önemli sorunlar arasında idari sorunlar da yer almaktadır. Bunlar; idareden kimin sorumlu olduğu, nasıl yapıldığı ve idarenin bizzat kendisinin nasıl olduğu ile ilgili sorunlardır. Bu sorunlarla ilgili olarak burada bazı ayrıntılı bilgilere yer vermek istiyoruz.

1.2.1. Devletin Vakıfları Yönetmesiyle Alakalı Başlıca Sorunlar

Devletin, vakıflar üzerinde yönetim yetkisine sahip olmasından ve vakıflara ait idari işlerin devlete teslim edilmesinden sonra bazı faydalar gerçekleşmiş, bununla birlikte İslami vakıfların etkinliğini azaltan ve olumsuz şekilde etki eden birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bu

² Ahmed Kâsım, *el-Vakf fi Tûnusfi'l-karnayni's-sâmin 'aşar ve't-tâsi' 'aşar* (Dimaşk: el-Me'hadu'l-Feransî li'd-dirâsâti'l-'Arabiyye, 1995), 46; Nasr Muhammed 'Ârif, "el-Vakf ve'l-Âhar: Cedeliyyetu'l-'atâ ve'l-ihtivâ ve'l-ilğâ", *Mecelletu Evkâf* (Küveyt: el-Emânetu'l-'âmmeli'l-evkâf 9, 2005), 14.

sorunların başlıca olanlarını zikrettikten sonra, tali olan ikincil dereceden sorunlara yer vereceğiz.³

İdari işlerle alakalı sorunlar: Bu sorunlar, vakıf sektörünün kademeli olarak devlet bürokrasisine tabi kılınması ve vakıflarla ilgili tüm faaliyetlerin ve kurumların devlet idaresine entegrasyonundan kaynaklanmaktadır.

Medya konularına ilişkin sorunlar: Sebeplerini incelemeden veya ıslah yollarını bulmaya çalışmadan, vakıf kurumlarına yönelik karalama kampanyalarının düzenlenmesi ve bu kurumlardaki çeşitli yolsuzlukların ve idari açıdan yaşanan çöküşün abartılı bir şekilde afişe edilmesi yoluyla gerçekleşmektedir.

Yasamaya ilişkin sorunlar: Vakıf işlerinin yasallaştırılmasına yönelik kanunlar çıkarmak veya mevcut kanunlarda değişiklik yapmaktan dolayı ortaya çıkmaktadır.

Eğitimle ilgili sorunlar: Vakıfların ve onların önemi ile ilgili konuların okul müfredatına veya eğitim ve yetiştirme programlarına dahil edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.2. Devletin Vakıfları Yönetmesiyle İlgili İkincil Dereceden Sorunlar⁴

Vakıf gelirlerinin uygun olmayan şekilde harcanması: Nitekim devlet bazen vakfın şartlarını dikkate almayabilir ve kendisi için uygun şartlar koyabilir. Hatta bu koyduğu şartlar vakfın şartlarına uymasa da bunu yapabilir. Bu durum, vakfın kuruluş amacıyla bağdaşmaz.

Devletin, vakıflara ait mali kaynaklara el koyması: Günümüzde bazı ülkeler, vakıfları, finansal bir kaynak olarak görmüş ve bunları devletin genel bütçesine dahil etmişlerdir. Bu da vakıfların kaybolmasına, sistemlerinin bozulmasına ve hedef kitlenin vakfa ait kaynaklardan mahrum bırakılmasına neden olmuştur.

Vakıfların ulusal rolünün ihmal edilmesi: Ülke dış tehlikelere maruz kaldığında, ulusal direnişi güçlendirmede vakıfların büyük rolü vardır. Bu nedenle, İslam ülkelerine giren yabancı sömürgeciler, ulusal eylemleri desteklemeye yönelik katkılarını önlemek maksadıyla vakıfların sistemine müdahale etmeye gayret ederler. Bunu da onları zorla ele geçirerek veya

³ İbrahim Ğanim, *Tecdîdu'l-va'ybinizâmî'l-vakfi'l-İslâmî* (Mısır: Dâru'l-Beşîrlî's-sekâfetiye'l-'ulûm, 2016), 162.

⁴ Abdullah en-Neccâr, "Velâyetu'd-devle 'alâ'l-vakf el-müşkilât ve'l-hulûl", *el-Mütemeru's-Sânî li'l-evkâf bi'l-Memleketi'l-'Arabîyyeti's-Su'ûdiyye* (es-Su'ûdiyye: Câmî'atu Ümmî'l-Kurâ, 1427/2006), 44-53; Abdülaziz b. Abdullah, *el-Vakf fi'l-fikri'l-İslâmî* (el-Memleketu'l-Mağribiyye, Vezâretu'l-Evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 1416/1995), 2/311-312.

hükümetlere baskı yaparak onlardan vazgeçmelerini veya onları devre dışı bırakmalarını sağlayarak yaparlar.

Mali güce sahip olanların vakıf kurmaya isteksiz olmaları: Vakıf sistemi, vakıf şartlarına saygı gösterilmesi ve onlara bağlı kalınması esasına dayanmaktadır. Bu bağlılık, insanları hayır yönünde vakıflar yapmaya teşvik etmiştir. Ne var ki devlet, vakıfların yönetimini devraldığında, vakıf yapanların koymuş olduğu şartlar heder edilmiş ve vakıflar haksız icraatların ve dış güçlerin güdümüne girmiş olacaktır. İşte bu hususlardan dolayı mali güce sahip olan insanlar, vakıf kurma konusunda daha az istekli davranmaktadırlar.

Devletin vakıf kurmada bireylerin katılımına destek vermemesi: Devletin hayır faaliyetlerini kontrol altına almasının, bireyler ile devlet arasında siyasi, sosyal ve entelektüel bir kopuşa yol açtığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Öyle ki, devletin kontrol ettiği ya da yönetim yetkisine sahip olduğu işlere bireyler katılmaktan kaçınmış, bu da vakıf sisteminin çökmesine ve tüm ulusun olumsuz etkilenmesine yol açmıştır.

Devlet tarafından gayrimenkul servetine zarar verilmesi: Vakıflar, malın alıkonulması ve faydasının tasadduk edilmesi üzerine kaim olup mülkiyetin bireysel alandan kamu alanına geçmesi esasına dayanmaktadır. Fakat devlet vakıfları kontrol ettiğinde, bu vakıf sisteminde istikrarsızlığa neden olur. Çünkü devlet, vakıflar konusunda, kendince uygun gördüğü şekilde tasarrufta bulunur, bu da kamu yararına zarar verir.

Ekonomik hareket özgürlüğü ilkesinin göz ardı edilmesi: Vakıf işi, bireysel bir kararla başladığı için, hareket özgürlüğünü vurgulayan önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ekonomik özgürlük ilkesi, uluslararası etkileşim ve ekonomik değişim alanında yaşanan gelişmelerin gerekli kıldığı küresel bir hedef haline gelmiştir. Ülkeler için önemli olan şey, bu ilkeyi güçlendirmek için çalışmalarınıdır. Ta ki izledikleri yol, genel eğilimle çelişmemiş olsun. Devletin vakıf işlerine müdahalesi, ekonomik özgürlüğün kısıtlanması olarak değerlendirilmekte ve genel ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.

Vakfın toplumsal rolünün yok edilmesi: Vakıf düşüncesi sadece ibadete ve onunla alakalı hususlara tahsis edilmiştir. Bunun böyle olmasının sebebi devletin, vakıflar üzerindeki yetkisini kullandığında, bunu Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı aracılığıyla yapmasıdır. Bazı ülkelerde bu bakanlık, bütün gayretini ibadetle ilgili konulara sarf eder ve vakıfların toplum için büyük önem arz eden sosyal rolünden uzaklaşır. Halbuki bu bakanlığın, kâr amacı güden veya hükümet politikalarına boyun eğen kurumlardan uzak bir şekilde, insani ve maddi

yönden insanların ihtiyaçlarına uygun vakıfların kurulmasına önem vermesi ve bunu teşvik etmesi gerekir.

1.3. Yönetişim ve Yanlış Yönetimle İlgili İdari Sorunlar

Devletin vakıfların yönetimi üzerindeki hakimiyeti ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yolsuzluk ve idari karışıklığın bir sonucu olarak, vakıfların yönetimi birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Buna ilave olarak, bazı ülkelerdeki vakıf yönetim mekanizmaları, son yıllarda idari sistemlerde yaşanan gelişmelere ayak uyduramamış ve kendilerini yenileyememişlerdir. Sonuç olarak, vakıfların idari reform süreci, kısa ve uzun vadede birtakım politikaların benimsenmesini ve çeşitli tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Vakıf yönetişimi iki düzeyde ele alınabilir; vakıf sisteminin yönetimi ve vakıf kurumlarının yönetimi.

1.3.1. Vakıf Sisteminin Yönetimi

Sistemin yönetimi ile kastedilen şey, vakıflar ile hükümet arasındaki ve vakıfların birbirleri arasındaki ilişkinin yönetilmesidir. Vakıfların yönetişimi çeşitlilik göstermiş ve temelde iki farklı felsefeye dayanmaktadır:

a. Hükümetin tek başına yönetimi üstlenmesi. Ülkedeki hayır vakıflarının yönetimi, idari ve mali açıdan farklı derecelerde bağımsız olmalarına rağmen hükümete ait kurumlar tarafından temsil edilir. Malezya, Mısır ve Ürdün'de durum böyledir⁵. Bu yönetim, aile vakıflarının önemli ölçüde azalmasını ya da bunların tamamen ortadan kaldırılmasını beraberinde getirmiştir⁶. Vakıflar, devletin hayır faaliyetlerine entegre edilmiştir. Vakıfların toplumsal ve sivil özünden yoksun kalması bir kenara bırakılacak olsa bile mali ve idari yolsuzluk fırsatlarının artması bu yöntemi kusurlu hale getirmiştir.

Modern ülkelerin kurulmasından sonra, vakıfların yönetiminde tam bir bağımsızlık elde etmenin ardından, o dönemde temayüz eden merkezi totaliter ekonomik yönetim sürecinin bir parçası olarak İslam ülkelerinde yaygın bir eğilim ortaya çıktı. Zira diğerlerini etkileyen kötü yönetim, bürokratik karmaşıklık ve yolsuzluk onları da etkiledi, bu da vakıfların iç içe girmesi, yönetimde şeffaflığın olmaması ve harcama kaynaklarının

⁵ Muhammed Tahir Sabit Hac Muhammed, "A Proposal for a New Comprehensive Waqf Law in Malaysia", *Malaysiya Waqf Academy* (2013), 3.

⁶ Münir Yaşar Kaya, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Aile Vakıfları* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 301-304.

siyasallaştırılması gibi pek çok soruna yol açtı. Güvenin yok olması ve hükümet yönetiminin kifayetsizliği, toplumun yeni vakıflar kurma konusunda isteksiz davranmasına yol açtı.⁷

b. Vakfedenin seçimine bağlı olarak, kamu ya da özel vakıfların, devletle beraber sivil yönetim tarafından birlikte yönetilmesi: Türkiye, İran, Arap Körfezi ülkeleri ve Fas'ta yaygın olan hukuk sistemidir. Bu sistem, özel vakıfların devamlılığını temin etmenin yanı sıra hayır vakıflarına yüksek derecede bağımsızlık fırsatı verir. Ancak bazı durumlarda sivil yönetimin kifayetsizliği, onun için bir kusur olarak düşünülebilir.

Devlet ile özelin birlikte hareket ettiği sisteme tabi olan bazı ülkelerin- devletin atama ve denetimine tabi olsalar bile- kamu vakıflarının ya da sahipleri tarafından devlet yönetiminde olması istenen vakıfların yönetimi için müstakil heyetler oluşturdukları görülmektedir. Buna örnek olarak, devlet denetimine tabi olsa bile, müstakil hüviyete sahip bir devlet kuruluşu olarak Kuveyt Vakıflar Genel Sekreterliği'ni verebiliriz. Sekreterlik, yüksek düzeyde profesyonellik ve şeffaflığın yanı sıra ileri derecede idari yeniliklere, fıkhi güncellemelere ve çeşitli vakıf bankalarına sahiptir. Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar buna benzer vakıf heyetleri kurmuştur. Aynı şekilde Türkiye'de de "Vakıflar Genel Müdürlüğü" adı altında ülkedeki vakıf sistemine ait politikaları yöneten, kontrol eden ve planlayan benzer bir heyet bulunmaktadır. Bu heyetin yönetim kurulu üyeleri ağırlıklı olarak hükümet tarafından atanmıştır.

Ne var ki bu heyetler, şekil olarak devletten bağımsız olmalarına karşılık genel olarak bakanlıklara tabidirler ve devletin politikaları çerçevesinde vakıf sektörü için planlama yaparlar. Bu nedenle onları, yapı ve amaç bakımından devlet kurumlarından bağımsız toplumsal heyetler olarak görmek mümkün değildir. Kaldı ki bu durum, vakıfları toplumun özünden uzaklaştırır. İslam tarihi tecrübesi, kamu vakıflarını denetlemeyi amaçlayan ilgili heyetlerin, yürütme erkinden bağımsız olarak kadıya (şerî yargıya) bağlı olduğunu belirtir. Bu husus heyetlere, devletin eğilim ve politikalarına karşı siyasi ve hukuki bir dokunulmazlık kazandırmış ve vakıf sistemine, kendi yönelimleri ve vakfedenin istekleri lehinde bir nevi baskı aracı oluşturabilme imkânı tanımıştır.

İslami tarihsel modeller, bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ve daha az ölçüde Avrupa ülkelerindeki sivil hayır kurumlarının gerçekliğiyle örtüşmektedir. Batılı hayır

---

⁷ Hac Muhammed, "A Proposal for a New Comprehensive Waqf Law in Malaysia", 3.

kurumları, hükümet kurumlarından bağımsız olarak idare edilirler, yargı denetimine ve gözetimine tabidirler, yürütme veya yasama kurumlarından bağımsızdırlar.⁸

1.3.2. Vakıf Kurumlarının Yönetimi

İslam ülkelerinin çoğunda vakıf kurumları, iyi bir idari sistemden ve yönetim ilkelerinden yoksundur. Bu yüzden İslami vakıflarda yönetim ilkelerinin uygulanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Vakıflarla ilgili lazım olan yönetim ilkeleri, aşağıdaki maddelerde sıralanmıştır:⁹

a. Şeffaflık: Kurumda cereyan eden olay ve olguların gerçek yüzünün ortaya çıkarılmasını, kamuoyunda tartışılmasını, vakıfla ilgili bilgilerin; vakfiye kayıtlarının, vakfedenlerin ve vakfedilenlerin haklarının açık bir şekilde yayınlanmasını ifade eder. Aynı şekilde kurumun finansal ve finansal olmayan bilgilerinin, özellikle girdi ve çıktılarla ilgili olanların ilanını da içerir.

b. Hesap Verebilirlik: Değerlendirme anlamına da gelir. Kuruma ait işlerin; girdilerin, çıktıların, performansın, en genç çalışandan idari hiyerarşinin en tepesine kadar vakıf yönetiminden sorumlu olanların değerlendirilmesidir.

c. Yolsuzlukla Mücadele: Özel bir amaca ya da kâr etmeye yönelik olarak kişinin görev veya yetkisini kötüye kullanmasına karşı çıkmayı ve bu uğurda çalışmayı ifade eder. Yolsuzluk, vakıf kaynaklarını kötüye kullanan yönetim kurulları ve çalışanlar aracılığıyla gerçekleşir.

d. Yetkilendirme ve Havale Etme: Burada, kurum idaresinin merkezi değil kurumsal olacak şekilde, daha az sorumlu seviyelere daha fazla yetki verilmesi ve karar verme sürecinde etkili ve en hızlı alternatifin seçilmesi kastedilmektedir.

e. Yanıt Verme: Vakıf kurumu dinamik olmalı; idari, yatırım ya da sosyal herhangi bir süreçte, gelişimine katkı sağlayacak her türlü olumlu göstergeye yanıt verme yeteneğine sahip olmalıdır. Bu yanıt, vakıf yapanlar, yatırımcılar veya vakıflarla ilişkisi olan diğer paydaşlardan geri bildirim alındıktan sonra yapılır. Buna da duyarlı yönetim denir.

⁸ Reyhâm Hafâcî & Abdullah 'İrfân, *İhyâu devri nizâmî'l-vakfî Mısır (Kırâetün fi'n-nemâzicî'l-âlemiyye)* (Kahire: el-Câmi'atu'l-Amrîkiyyebî'l-Kâhire, ts.), 15.

⁹ Sâmî es-Salâhât, *Havkemetu'l-evkâf ve idâretu'amelîyyâtihâ'r-reîsiyye* (Riyad: Müessesetu sâ'ilitatvîri'l-evkâf, 2018), 55-62.

f. Yönetim Tarzı/Vakıfların İdari İşleyişi: Kişi merkezli olmaktan uzak, merkeziyetçi olmayan bir yönetim tarzıyla idare edilmesidir. Böylelikle vakıfların kolektif işleyişi gerçekleşecektir.

g. Vakıf Yapanların Haklarının Korunması: Vakıf yapanların hakları korunmalı ve sahip oldukları vakıfların idaresi ile ilgili olarak onlara, periyodik raporlarla bilgi verilmeli, yapılan harcamalar ve fazla gelirin nasıl kullanıldığı konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Bu insanların yönetim kurulu üyeliği aracılığıyla bir rollerinin olması da mümkündür.

2. Vakıf Sisteminin Pratik Zorlukları (Bir Model Olarak Vakıf Fonları)

Vakıfları işletirken ya da çeşitli yollarla onları yatırıma çevirirken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yatırım yollarından biri vakıf fonlarıdır ve burada vakıf fonlarının karşılaştığı bazı problemlerden bahsedeceğiz. Vakıf fonu, yatırım yapmak amacıyla birkaç kişiden bağış veya hisse yoluyla vakıf parası toplanması, sonra bu paraların infak edilmesi veya gelirin bireylere ve topluma fayda sağlayacak şekilde kamu yararına harcanmasından ibarettir. Buradaki amaç, vakıf sünnetini ihya etmek ve vakıfların millete, topluma ve bireylere umumi ya da hususi fayda sağlayan hayır hedeflerini gerçekleştirmektir.¹⁰

Bu fonlar bir dizi sorunla karşı karşıya kalmakta olup en önemlileri şunlardır: Bu vakıf fonlarının, ister vakıf çalışanları veya dışarıdaki insanlar tarafından, ister ihanet, hırsızlık veya şantaj gibi gayr-ı meşru yollarla, isterse kifayetsizlik ve tecrübesizlik sebebiyle yanlış yönetilmesi ve istismar edilmesi. Denetleme, değiştirme ve kısıtlama yoluyla hükümet yetkililerin bu fonlara müdahale etmeleri de diğer sorunlardır. Burada müdahale bazen vakıf fonunun çıkarına olabilir ama çoğunlukla yapılan müdahaleler olumsuz yöndedir kivakıf fonunun çalışmasını zayıflatmakta ve yavaş yavaş onu ortadan kaldırmaktadır.

3. Vakıfların Küresel Sorunları

İçinde bulunduğumuz çağ ve dünya genelinde müşahede ettiğimiz büyük gelişmeler, dünyanın değişik ülkeleri arasındaki iletişim sürecini kolaylaştırmıştır. İşte bu yüzden küresel vakıf olarak adlandırdığımız olguyla karşı karşıya kaldık. Küresel vakıf, vakıf yapanların birkaç ülkeden ya da farklı ülkelerdeki birkaç kurum, şahıs, örgüt veya kuruluştan olup malik

¹⁰ Muhammed ez-Zuhaylî, “es-Sanâdîku'l-vakfiyyetu'l-Mu'âsıra: tekyûfuhâ, eşkâluhâ, hükmuahâ, müşkilâtuhâ”, *Mütemerü'l-evkâf es-sânî fi Câmi'atiÜmmi'l-Kurâ* 1427/2006, 37-39.

oldukları parayı veya fonları, küresel olma vasfını dikkate alarak, vakfedenin şartlarına ve hükümlerine göre ortaklık yapmalarıdır.¹¹

Küresel vakfın ortaya çıkışı ve buna duyulan ihtiyaçla ilgili çeşitli sebepler ve faktörler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:¹²

- a) Çağdaş hayattaki gelişmelerin ve olayların çokluğu ve bunların karmaşıklığı.
- b) Vakıf projelerinin maliyetlerinin bireysel bütçeyle karşılanamayacak şekilde artması.
- c) Modern çağda büyüyen ekonomik ve finansal bloklarla yüzleşebilmek için ümmet düzeyinde büyük vakıf projelerine ihtiyaç duyulması.
- d) Dünyanın çeşitli yerlerinde haberleşmeyi kolaylaştıran iletişim araçlarının gelişimi ve İnternetin varlığı.
- e) Küresel güçlerin, sömürge döneminden beri İslami vakıfları zayıflatmak için çalışmaları. Bu da vakıf kurumunun yeniden ayağa kaldırılması için birlikte çalışmayı ve yardımlaşmayı gerekli kılmıştır.
- f) İslami vakıfların felaket zamanında insanların yardımına koşmaları. Bu da dinin büyüklüğünü ve hoşgörüsünü göstermektedir.
- g) İslam ümmetinin, hayır işlerinin meyvelerini paylaşmaya olan ihtiyacı. İslam dünyası ülkeleri arasındaki maddi imkanların farklılığı, ülkelerin birbirinden uzak olmaları ve bazı ülkelerin hükümetlerinin İslami vakfın hedefleriyle meşgul olamamaları göz önüne alındığında bu ihtiyaç açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.
- h) Finansman ve destek düzeyinde olduğu kadar teknik ve dijital uygulama düzeyinde, aynı şekilde yasallaştırma ve mevzuat düzeyinde finansal ve ekonomik anlamda sermaye ve istihdama yönelik olan küresel eğilim.

Küresel vakfın karşı karşıya olduğu iç ve dış sorunlar bulunmaktadır¹³. İç sorunlar; Müslümanların zayıf ve parçalanmış olduğu gerçeği, önceliklerin belirlenememiş olması, toplu ve küresel vakıf çalışmalarına olan inancın zayıf olması, dünyaya ait bazı gerçeklerin ve durumların bilinmemesi. Bunların yanı sıra idari, teknik ve teknolojik sorunları da ilave etmek

¹¹ Nureddin el-Hâdimî, "el-Vakfu'l-Âlemîahkâmuhu ve makâsiduhu – müşkilâtuhu ve âfâkuhu", *el-Mütemerü's-sânîli'l-evkâf* (Mekke: Câmî'atu Ümmi'l-Kurâ, 2006), 27-28.

¹² el-Hâdimî, *el-Vakfu'l-Âlemî*, 31-32.

¹³ el-Hâdimî, *el-Vakfu'l-Âlemî*, 2-3.

gerekir. Dış sorunlar; vakfa muhalif olan mezhepsel miras, gergin küresel atmosfer, vakıf ve hayır işlerine karşı rezerv koyan bazı ülkelere ait uluslararası politikalar veya yerel yasalardır.

Bu sorunların çözümleri konusunda ise şu hususlar zikredilebilir; Güç toplamak ve çabaları birleştirmek için formüller oluşturmak, öncelikleri yeniden düzenlemek, vakfın önemi ve özgünlüğü konusundaki farkındalığı pekiştirmek, İslami zihniyeti küresel boyuta hazırlamak, vakıfla ilgili küresel bir proje için planlar, programlar ve bilişsel, metodolojik, anayasal, teknik, idari ve mali politikalar belirlemek ve bunların tamamını kurumsal, kolektif, uzmanlaşmış ve gerçekçi çalışmalara dayandırmak. Ayrıca gerekli araç ve gereçleri temin etmek, bununla birlikte vakıflara ait bu küresel performansın İslami, ahlaki, insani, kalıcı ve umumi oluşunu muhafaza edecek İslami şeri kaide ve kurallara uymak.

3.1. Vakıflara Ait Problemlerin Çözümüne Yönelik Eğilimler

Son yirmi yılda neo-liberal ilkelere ait somut yansımalar ortaya çıkmış ve bu yansımalar, toplumun ve ona ait sivil kurumların etkinliğinin istikrarlı bir şekilde genişlemesini sağlayacak biçimde, devletin rolünün azaltılmasına katkıda bulunmuştur. Neo-liberalizm, bireylerden, topluma ve devlete ait kurumlardan beklenen rollerin kuramsallaştırılmasında, piyasa felsefesinden ve standartlarından esinlenerek kapsamlı bir vizyon oluşturmuştur. Bu yüzden devletin, sosyal hizmetleri sunma konusundaki rolünü azaltmaya çalışmış, bunun yanı sıra ekonominin kendi kendini yönetmesi için daha fazla çaba göstermiştir.¹⁴

Ancak bu ilkeler, ekonomik topluluğa kısa sürede entegre olamayan vatandaşların toplumsal talepleriyle çatıştı. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları, bir yandan piyasa hareketi ile devlet arasında, diğer yandan bireylerin beklentileri ile ekonomik ve sosyal talepleri arasında aracılık yapmak üzere görevlendirildi.

Geçen yüzyılda doksanlı yılların ortalarından itibaren neo-liberalizm ilkelerinden ilham alan yapısal uyum politikalarının Arap dünyasında uygulanmasına rağmen bunun, Arap sivil kurumlarının rolünün genişlemesine eşlik etmediği gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, Arap ve İslam ülkelerindeki siyasal sistemlerin çoğunun, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi sürecine sıkı sıkıya sarılmalarının aksine, meşruiyetleri için bir temelden yoksun olmalarıdır. Buna binaen, Arap ülkelerinde devrimlerin patlak vermesi ve bunlardan

---

¹⁴ Brown, Wendy, "American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism and De-Democratization," *Political Theory* 34/6 (Aralık 2006), 693.

önce Türkiye, Malezya ve İran'da demokratik meşruiyetin istikrar bulması, sivil toplum kuruluşlarına, alışılmış hükümet müdahalesi karşısında rollerini genişletmek için devamlı artan bir pay vermiştir.

Bu bağlamda, vakıflardan sağlanan fonlar, devletin yetersiz kalması ve devlete olan güvenin yok olması şeklinde ortaya çıkan kamu politikalarındaki darboğazların çözülmesine, ayrıca kalkınabilmek için gerekli olan yatırım projelerinin finansmanı ve uygulanması ile ilgili büyüyen çatlağın kapanmasına yardımcı olmaktadır. Halihazırda vahim bir hale dönüşen meşruiyet kaybının gölgesi altında, hizmetleri iyileştirme vaadi karşılığında devletin, vatandaşları vergileri artırmaya ikna etmesi zordur. Yolsuzluğun ve kötü yönetimin, hükümet aygıtının iliğine nüfuz ettiği bir ortamda ne vatandaşlar hizmetleri finanse edecektir ne de devlet kolayca yeterliliği artırabilecektir. Dolayısıyla vakıf sistemi, devlete uğramaya gerek kalmadan, halk tarafından ve yine halk için, bir refah ve kalkınma sistemi oluşturulması konusunda siyasi bir çözüm sunabilir. Aynı şekilde bu sistem, tüm sektörlerdeki insanların sorunlarına gerçek çözümler sunabilir. Buna ek olarak toplumsal kurumlar, faaliyetleri ile hareketi arasındaki koordinasyonu kolaylaştırmak yoluyla toplumun yeterliliğini artıran güven, davranış kuralları ve ilişkiler ağı gibi sosyal kurumların özellikleri olarak tarif edilen sosyal sermaye için temel bir varlık kabul edilmektedir.

Araştırmacılar, toplumun yeterliliğini artırmanın ekonomik büyümeye dönüştüğüne ve demokratik toplumların sağlığına katkıda bulunduğuna dikkat çekmektedirler.¹⁵Bu bağlamda vakıf kurumları, Arap ve İslam toplumlarında sembolik değeri ve tarihi varlığı olan sosyal kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca sadece tarihsel olarak sosyal hizmetlerin sağlanmasında yer alan toplumsal kurumlardan biri olduğu için değil, aynı zamanda İslam medeniyetine sıkı sıkıya bağlı bir değerler manzumesine sahip olması nedeniyle de önem kazanmaktadır. Bu da bu toplumlarda sosyal sermayeye değerli bir katkı sağlamaktadır.

Türkiye tecrübesi bu konuda dikkat çeken bir model sunmaktadır. Nitekim Türk vakıfları ve onların büyüyen sosyal ağları, ekonomik kalkınma sürecine ve çeşitli faaliyetlerine gözle görünür bir sermaye eklemeyi başarmıştır. Özellikle İstanbul'da eğitim ve sağlık hizmetleri ile kalkınmaya yönelik gözle görünür vakıf desteklerinden, ayrıca vatandaşların bilinçlenmesinde önemli rol oynayan pek çok kültürel vakıftan söz etmek mümkündür.

¹⁵ Susannah Morris, *Defining the Non-Profit Sector: Some Lessons from History*, *CivilSocietyWorkingPaper 3* (London: Centrefor Civil Society, London School of Economics, 2000), 3-4.

Örneğin “Vefa İlim Yayma Vakfı”, İstanbul ve çevresindeki eğitim ve bilimsel faaliyetlerle ilgili her şeyi desteklemektedir. Vakıfların kurulmasını destekleyen kanunlar, vakıf üniversitelerinin 1993 yılında üç üniversiteden 2010 yılına kadar elli üniversiteye yükselmesine katkıda bulunmuştur¹⁶. Sürekli artan güven, hükümetin gücüyle birleşmiş, uzman kuruluşlarla ve çok sayıda vakıfla iş birliği yaparak, İslami ve küresel çapta cesur kararlar almış ve tutumlar sergilemiştir.

4. Bazı Vakıf Sorunlarının Çözümünde “Blok Zinciri” Teknolojisinin Kullanılması

Geçtiğimiz on yıllar boyunca, özellikle yönetmelik ve kanunların değişmesinden sonra, vakıf yapanlar ile vakfın yönetiminden sorumlu kurumlar arasında bir güven boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar büyük ölçüde politikacılara ve onların kararlarına tabi hale gelmiş ve bağımsızlıklarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu da kurumların çöküşüne ve vakıf fonlarının ve hatta varlıklarının büyük bir kısmının kaybolmasına neden olmuştur. Bütün bunlar, vakıf yapanların, mülklerini ve paralarını vakfetme konusunda isteksiz davranmalarına yol açmıştır. Bu sorunlar için öngörülen çözümlerinden biri Blockchain adı verilen yeni bir teknolojinin kullanılmasıdır.¹⁷

Teknoloji dünyasında Blockchain, herkese açık dağıtılmış büyük bir defteri muhafaza eden arka plan veri tabanıdır. İş dünyasında, araçlardan herhangi bir yardım almadan, taraflar arasında işlem, değer ve varlık alışverişini sağlayan bir ağdan ibarettir. Hukuki anlamda ise, işlemlerin doğruluğundan emin olunmasını ifade eder.

4.1. Blok Zinciri Teknolojisinin Vakıflar Açısından Avantajları

Blok Zinciri teknolojisini kullanarak vakıflara olan güveni yeniden tesis etmek ve vakıflarla ilgili veri ve belgelerin eksiksiz bir şekilde temin edilmesine katkıda bulunmak mümkündür. Bu da kolayca gözden geçirilip doğrulanabilen küresel çapta müşterek bir veri tabanının oluşturulmasına yardımcı olacak ve şeffaflığı arttıracaktır.

Şüphesiz bu sözleşmelerin İslam şeriatına uygun olmasının yanı sıra, sözleşme bileşenlerinde yer alan yasal ve işletmeye dair gereklilikleri yerine getirmesi ve sözleşmenin geçerliliğini garanti edecek şartlarla birlikte sahîh bir sözleşme için gerekli standartları

¹⁶ Hatice Karacan, “The Impact of waqf Law on the Educational System in Modern Turkey”, *Awqaf* 11/20 (Mayıs 2011), 11-32.

¹⁷ Hâzîm Sâsî, “İstihdâm tatbîkâtı Blockchain li tatvîri'l-usûli'l-vakfiyye: Waqf Chain Finterra nemûzecen”, *el-Mütemerü'l-âlemî havle'd-dîn ve's-sekâfe ve'l-havkeme fi'l-âlemi'l-mu'âsir* (Malezya: 3-4 Ekim 2018), 20.

sağlaması gerekir. Şeriat hükümlerine uyulmamasının büyük riskleri olup bunları yapısal ve uygulamalı alanlarda görmek mümkündür. Günümüzde standartlar, yönergeler ve kararlar belirlemeye çalışan pek çok uluslararası kurumun, sunulan ürün ve hizmetlerin İslam Şeriatı ile uyumlu hale getirilmesine katkıda bulunduğunu görüyoruz: İslam Konferansı Teşkilatı kararları, İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu standartları, İslami Finansal Hizmetler Kurulu yönergeleri ve Uluslararası İslami Finans Piyasası standartları.

Vakıflar alanında Blok Zinciri teknolojisini kullanan ilk platforma örnek olarak ise Finterra WAQF CHAIN'i verebiliriz.¹⁸ Platform, ilgili ülkelerde yalnızca Vakıflar Bakanlığı ya da Vakıflar Heyeti tarafından tescil edilmiş vakıflar üzerinde çalışır. Aile vakıflarının ya da sivil toplum kuruluşları tarafından yönetilen vakıfların buraya dahil edilmesi mümkün değildir. Buradaki amaç, ailevi veya adli sorunları olabilecek vakıfların dahil edilmesinden kaynaklanan sorunları azaltmaya çalışmaktır. Çalışma sistemini aşağıdaki adımlarla izah etmek mümkündür:

- i. Belirli bir ülkedeki Kurum veya Vakıflar Bakanlığı, vakıf projesi kurmak istediği ve yatırıma uygun vakıf arazisini belirler.
- ii. Kurum, vakıf verileri, fizibilite çalışması ve önerilen finansman araçları gibi bir dizi ayrıntıyı içeren bir geliştirme projesi hazırlar.
- iii. Bağımsız bir mali denetçi, Vakıflar Bakanlığı tarafından sunulan proje teklifini inceler ve onaylar.
- iv. Genellikle bir banka olan yetkili fon yönetimiyle, ICO'nun (ilk para teklifinin) başlatılması için görüşülür. Böylece ilgili yatırımcılara kripto jetonları satılarak vakıf projesi geliştirilir.
- v. Finterra platformu, talep edilen sermaye karşılığında her WAQF CHAIN projesine otomatik bir jeton verir.
- vi. İlgili yatırımcılar jetonu satın alırlar ve toplanan fonlar, belirli fon yönetimi (banka) tarafından güvence altına alınan bir hesaba yatırılır. Yatırımcılar jetonu satın aldıklarında, mevcut İslami finansal işlemler arasından seçim yapmakta özgürdürler.
- vii. WAQF CHAIN dört finansal işleme sahip olacaktır: Nakit Vakıf, İslami Karz (borç), Mudarebe (emek-sermaye ortaklığı) ve finansal sertifikalar (sukûk).

¹⁸ Finterra WAQFChain için bkz. <https://finterra.org/waqfchain/> (Erişim 25.01.2022).

- viii. Yeterli sermayeye ulaşıldığında, fon yönetimi projeyi inşa etmeye ve geliştirmeye başlamak için bir inşaat şirketi tayin eder.
- ix. Proje tamamlandıktan sonra fon yönetimi, asıl varlığı işletmek ve sürdürmek için proje yönetimini görevlendirir.
- x. Fon yönetimi, asıl varlığın gerçekleştirdiği bütün gelirleri tahsil eder.
- xi. Toplanan gelirler, kullanılan İslami finansal işlemlere ve temel hüküm ve koşullara göre yatırımcılara dağıtılır.

4.2. Blockchain Teknolojisinin Çağdaş Finansal İşlemler Üzerindeki Fıkhî Etkisi

Bu teknolojiyle ilgili olarak, fukahanın ihtilaf ettiği meseleler genel olarak “akit meclisi, siga, kabz durumu ve süresi” ile ilgilidir.

4.2.1. Blok Zinciri Teknolojisine Dayalı İşlemlerde Akit Meclisi

Akit Meclisi, satış akdi sırasında gerçekleşen toplantı olarak tarif edilmektedir ve Blockchain teknolojisine dayalı akitler iki durumla sınırlıdır:¹⁹ Birinci durum, akit yapan tarafların, bir mekânda hazır bulunarak akdi gerçekleştirmeleridir. Bu, sıradan bir sözleşme modeli olup tarafların aynı mecliste olmaları, icap ve kabulün gerçekleşmesi ve diğer benzer hususlar şart koşulmaktadır. İkinci durum ise akit yapan tarafların bir mekânda hazır bulunmalarına ihtiyaç kalmaksızın, internet üzerinden akdin gerçekleştirilmesidir ve çoğunlukla bu yöntem kullanılmaktadır. Blok zincir ağı vasıtasıyla iki taraf arasında gerçekleştiğinden ve taraflar birbirlerini görmediğinden, iki gaip arasında gerçekleşen akdin hükümleri geçerlidir. Akit işlemi, yazı yani mektup vasıtasıyla gerçekleşmektedir.²⁰

el-Me'âyîru's-şer'iyye isimli esere göre, "Yazılı konuşma, e-posta veya web sitesi aracılığıyla yapılan akit, mektup yoluyla akit yapmak gibidir ve iki gaip arasında gerçekleşen akdin hükümlerine tabidir."²¹

¹⁹ Ömer 'Abbâs el-Cemîlî, *el-'Umlâtu'l-iftirâdiyyevâki'uhâ ve tekyîfuhâ'l-fikhî ve hukmuhâ's-şer'î – el-Bitcoin* (Dubai, el-İmârât: *Dâiretu's-suûni'l-İslâmiyye ve'l-'amelu'l-hayrî*, 2019), 70.

²⁰ Abdulkayyûm el-Hindî, “Devrutikinniyeti'l-Blockchain fî himâyeti'l-evkâf ve istidâmetihâ”, *Mecelletu'l-iktisâdi'l-İslâmî'l-âlemiyye* (Şubat 2018), 214.

²¹ Heyetü'l-murâca'ave'l-muhâsebeli'l-bunûkve'l-müessesâti'l-mâliyye'l-İslâmiyye, *el-Me'âyîru's-şer'iyye*, no: 38 et-Te'âmulâti'l-mâliyyebi'l-internet (ts.), 629.

Yazı veya mektup yoluyla akit yapma konusunda fukaha iki farklı görüşe ayrılmışlardır. Birinci görüş; genel olarak sahih olup Hanefi²², Maliki²³ ve Hanbeli²⁴ mezheplerinin zâhir görüşü, ayrıca Şafii²⁵ mezhebinin en sahih görüşü bu yöndedir. Bu görüş sahiplerinin delilleri; Alışverişte rıza şart koşulmuştur ve bu rıza akit yapanlar arasında yazılı olarak gerçekleşmiştir. Bu yüzden alışveriş sahihtir.²⁶ Gaip kişiden gelen mektup hazır kişinin konuşması gibidir. Haberci, ulak ve elçi olup onun sözleri gönderen kişinin sözleri gibidir. Hz. Peygamber (s.a.v) bazen sözlü bazen de yazılı olarak haber göndermiştir.²⁷

Günümüzde insanlar arasındaki işlemler alabildiğine genişlemiştir. Örneğin ihracatçı ile tüketici arasında uzak mesafeler olmasına rağmen ithalat ve ihracat işlemleri gerçekleşmektedir. Bazen lafzı şart koşturmak mümkün olmayabilir ve bu yüzden piyasanın ve insanların maslahatına uygun olan işler gerçekleşmeyebilmektedir. Bu yüzden yazının kabul edilmesi gerekir.²⁸Birinci görüşe göre, Blok Zinciri teknolojisine dayalı olarak akdedilen işlemler şeran sahih işlemlerdir.

İkinci görüştekilere göre yazı ya da mektup yoluyla akit yapmak sahih değildir. Bu, Şafi'î mezhebinin diğer görüşüdür.²⁹ Delilleri; asıl olan, ifadenin lafızla olmasıdır. Ancak başka bir şeyin kabulü, bir acziyetin varlığından dolayıdır. Örneğin dilsiz kişinin işaretinin kabul edilmesi gibi.³⁰ Bu delil şu şekilde reddedilmiştir: Konuşmaya gücü yetenden yazı kabul edilmez iddiası, ihtilafa konu bir iddiadır ve delile muhtaçtır. Şâri' tarafından konulmuş olup konuşmaya gücü yeteni yazı yoluyla alışveriş akdi yapmaktan nehyeden açık bir nas yoktur.³¹İkinci görüşe göre, bu teknolojiye dayalı yapılan işlemler sahih değildir.

Yukarıdaki görüşlerden anlaşılıyor ki, ilk görüş birkaç sebepten dolayı tercih edilmektedir. Bunlardan en önemlisi, ilim ehlinin genelinin bu görüşte olmaları ve kuvvetli

²² Nuhbetun mine'l-ulemâ, *Mecelletu'l-ahkâmi'l-'adliyye* (Dâru İbnHazm, 2010), 38.

²³ Muhammed Emin b. Ömer, İbn Âbidîn, *HâşiyetuİbnÂbidîn* (Mısır: Şeriketu mektebeti ve matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî 1966), 4/512. Bu mezhebin zahir görüşüne göre gaip kişiler arasında akitleşme sahihtir. Buna karşılık hazır bulunanların yazılı olarak akitleşmeleri konusunda görüş bildirmemişlerdir.

²⁴ Ebû Muhammed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), V, 5/562.

²⁵ Muhammed b. Ahmeded-Desûkî, *Haşiyetu'd-Desûkî 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr* (Dâru'l-Fikr, ts.), 2/3.

²⁶ Aynı şekilde mektup gönderilen kişinin, mektuba muttali olması anında kabul etmesi şartını koşturmuşlardır. Bkz. Zekeriya b. Muhammed b. Zekeriya el-Ensârî, *Esnâ'l-metâlib fi şerhi Ravdi't-Tâlib* (Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2/4.

²⁷ el-Behûtî, *Keşşâfu'l-kinâ'*, 3/148. Bu mezhebin zahir görüşüne göre gaip kişiler arasında akitleşme sahihtir. Buna karşılık hazır bulunanların yazılı olarak akitleşmeleri konusunda görüş bildirmemişlerdir.

²⁸ Ebu'l-Hüseyn el-İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î* (Cidde : Dâru'l-minhâc, 2000), 5/16.

²⁹ Muhammed b. Ahmed eş-Şerbînî, *Muğnî'l-muhtâc* (Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1994), 2/329.

³⁰ el-Ensârî, *Esnâ'l-metâlib*, 2/4.

³¹ Muhammed b. Feramurz Molla Hüsrev, *Dürerü'l-hükkâmşerhuĞureru'l-Ahkâm* (Darü ihyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye, ts.), 2/144.

delillere dayanmalarındır. Ayrıca bu görüşün hem zamanımıza hem de insanların maslahatına uygun olmasıdır.

4.2.2. Blok Zinciri Teknolojisine Dayalı İşlemlerde Sığa

Sığa ile kastedilen şey icap ve kabuldür. Bunlar, fukahanın ittifakıyla, akdin rükünlerindedir. Sözlü sığa ve fiili sığa olmak üzere ikiye ayrılır. Blockchain teknolojisine dayalı akitler fiili sığadır ve bu tür akitler, fukahanın geçmişte bahsettiği yazı ve mektupla akitleşmeyedahl edilmiştir. Akitlerin yazı ile gerçekleştiğini kabul eden görüşe göre, Blockchain teknolojisi ile yapılan işlemler sahih sığaya sahip işlemlerdir.

Açık defterde, karşı tarafın malik olduğunun anlaşılması durumunda kabul gerçekleşmiş olur. Bu da blokun, genellikle birkaç dakika süren ve işlemi doğrulamak için madencilik aşamasından geçmesinden sonra meydana gelir.³² İnternet üzerinden gerçekleştirilen mali akitlerde, icap ve kabul ile alakalı olarak *el-Me'âyîru's-şer'iyye* isimli eserde şunlar zikredilmiştir:

“İnternet ortamında gerçekleştirilen mali akitlerde icap ve kabulün ifadesi, sözleşmeyi akdeden tarafların rızasını gösteren her şey ile yapılır. Kararlaştırılan akde ilişkin elektronik ileti, tüm hak ve yükümlülükleri içerecek şekilde web sitesi veya e-posta yoluyla gönderilmişse ve gönderici, karşı tarafın kabul etmesi halinde sözleşmeyi reddetme hakkına sahip değilse, bu ileti icap olarak kabul edilir. Kararlaştırılan akde ilişkin elektronik ileti, hak ve yükümlülükler belirtilmeden web sitesi veya e-posta yoluyla gönderilmişse ya da bu iletiyi gönderen veya sitede neşreden kişi, diğer taraftan önce dahi olsa sözleşmeyi reddetme hakkını kendine şart koşmuş ise, bu durumda ileti, bir reklam ya da akit yapmaya davet sayılır ve icap olarak kabul edilmez.”

Web sitesi sistemi akit yapanın kabulünü şart koşmuyorsa, web sitesi üzerinden sözleşme yapılırken kabul simgesine tıklamak, şeran geçerli bir kabul addedilir. Şayet site tarafından belirlenen herhangi bir yöntemle onay isteniyorsa, kabul, ancak bu onayın verilmesiyle gerçekleşir.³³

Blok Zinciri teknolojisinin kendine has bir özelliği vardır. Bu nedenle icap ve kabul, daha önce belirtildiği gibi gerçekleşir. Gönderenin, blok göndermesi halinde, reddetme hakkı yoktur ve blok açık defterde kayıt altına alınır.

³² Dibyân b. Muhammed ed-Dibyân, *el-Mu'âmelâtu'l-mâliyyeasâleten ve mu'âsıraten* (Riyad: 2. Baskı, 2015), 1/366.

³³ Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcihmine'l-hilâf*, Matba'atu's-Sünne'l-Muhammediyye, 1953, 4/264.

4.2.3. Blok Zinciri Teknolojisine Dayalı İşlemlerde Kabz Durumu ve Etkisi

Akitlerde kabzın iki vasfı vardır. Birincisi, hakiki kabz olup satılanı elden almak, nakletmek ve satın alan kişinin mülkiyetine devretmek, ölçüleni ölçmek, tartılanı tartmak, sayılanı saymak ve benzeri şeylerdir. İkincisi, hükmî kabz olup hissi olarak kabz gerçekleşirse bile tasarruf imkânı verebilecek şekilde tahliye edilmesidir.

Eşyaları kabzetme şekli, onların durumlarına ve onları kabzetmenin ne olduğuyla ilgili örflerin muhtelif olmasına göre farklılık gösterir.³⁴ Bu yüzden kabz şer'i olarak "Bir eşyayı ve onun hükmünde olan şeyi örfe göre sahiplenmek" şeklinde tarif edilmiştir.³⁵ Hakiki ve hükmî kabzı içermesi için, bunun yanı sıra, kabzedilen şeylerin farklı oluşuna göre kabz şeklinin değişiklik gösterdiğine işaret etmek için bu şekilde tarif edilmiştir.

Blok Zinciri teknolojisine dayalı olan işlemlerdeki kabz hükmî kabz kabilinden olup kabz işlemi, blokun, blok zincirine kaydedilmesi ve yeni malikin cüzdanına aktarılmasıyla gerçekleşir.³⁶ Mecme' u'l-Fıkhî'l-İslâmî'nin konu ile ilgili kararı şu şekildedir:

"Şer'i ve örfî olarak kabul edilen hükmî kabz şekilleri arasında şunlar vardır: 1-Müşterinin hesabındaki bir miktar para için banka kaydı... 2-Müşterinin hesabına doğrudan veya banka havalesi yoluyla bir miktar para yatırılmışsa..."³⁷

Blok zincirinde bloğun kaydedilmesi banka kaydı yerine geçerken, Blok Zincirinde yeni malikin cüzdanı banka hesabı mesabesinde.

4.2.4. Blok Zinciri Teknolojisinde Kabz Süresi ve Etkisi

Blok Zinciri teknolojisinde işlemin yapılması, örneğin birkaç dakika gibi kısa da olsa zaman almaktadır. Fakat işlemin madenciler tarafından incelenmesi vakit almaktadır. Bu vaktin kabza etkisi üzerinde durulacaktır.

Kabz açısından akitler, iki durumdan birine tabidirler. Birinci durum; Kabzın, bağlayıcı (lazım) satışta ve bağlayıcı rehinde olduğu üzere, akdin ortaya çıkarttığı sonuçlardan ve ona ait gerekliliklerden olması. Kabzın gecikmesinden dolayı yasal açıdan mahzurlu herhangi bir şey yoktur. Böyle bir durumda muhayyerliğin ve vadenin şart koşulmasının önünde bir mâni

³⁴ Heyetu'l-murâca'a, *el-Me'âyîru's-şer'iyye*, 521.

³⁵ İbrahim b. Muhammed b. Ahmed Yahya, *en-Nakdu'l-iftirâdî -el-BitcoinÜnmûzecen-*, Câmî'atu'l-İmam Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Merkezi't-temeyyüzi'l-bahsî fî fikhi'l-kadâyâ'l-mu'âsıra (es-Su'ûdiyye: 1440/2019), 20.

³⁶ Karârunedveti'l-Berekeli'l-iktisâdî'l-İslâmî, Rakam: 4, ed-Devretu't-tâsi' 'aşar, Tarih: 6-7 Ramazan 1420.

³⁷ Mecelletu mecma'i'l-fıkhî'l-İslâmî et-tâbi' limunazzamati'l-mütemeri'l-İslâmî bi Cidde, Karâru mecma'i'l-fıkhî'l-İslâmî'd-devlî, rakam: 6/4/55. Bişeni'l-kabd: suvaruhu ve bihâssetin el-müsteccedetüminhâ ve ahkâmuhâ, 6/592; ed-Dibyân, *el-Mu'âmelâtu'l-mâliyye*, 2/450.

yoktur. İkinci durum; Kabzın, akdin tamamına dahil olması. Tıpkı selemde ücretin alınması ve ribevî mallarda tarafların elden kabzetmeleri gibi. Şayet akit yapan taraflar kabzetmeksizin ayrılırlarsa bu durumda akit batıl olur. Çünkü kabzın tehir edilmesi, yasal açıdan mahzurlu duruma düşürmektedir ve bunun giderilmesi de ancak kabz ile mümkündür. Bu yüzden ne muhayyerliğin ne de vadenin şart koşulması sahih olmaz. Çünkü bunlardan birinin var olması, kabzın gerçekleşmesine manidir.³⁸

Bunlara ilave olarak, şayet alışveriş işlemi Blok Zinciri aracılığıyla ve kambiyo gibi, iki bedeli kabzetmenin gerekli olduğu bir şekilde yapılıyorsa, bu durumda iki şey şart koşulur: Altın ya da nakit paradan oluşan bedelin hazır olması ve onayın gerçekleşmesini beklemek. Onay, madenciler tarafından tasdikin yapılması ve blokun genel kayıtlarda görünmesiyle olur. Bundan önce ayrılık olması durumunda akit geçerli değildir. Şayet alışveriş işlemi, sermayenin teslim edilmesini gerektiriyorsa –ki bu selem akdidir-, bu durumda onay gerçekleşene kadar beklemek gerekir. Onay, madenciler tarafından tasdikin yapılması ve blokun genel kayıtlarda görünmesidir. Bundan önce ayrılık olması durumunda akit geçerli olmaz ve işlem borcun borçla satışına dönüşür.³⁹*el-Me'âyîru's-şer'iyye* isimli eserde şunlar zikredilmiştir: “*Ribevoî malın başka ribevoî bir malla satışı akdinde, kambiyo gibi, illette müşterek olmaları halinde, akit meclisinde, her iki bedelin hakikaten ya da hükmen derhal kabzedildiğinin tespit edilmesi gerekir. Aynı durum selem akdinde, selem sermayesi için de geçerlidir.*”⁴⁰

4.2.5. Blok Zinciri Teknolojisiyle Yapılan Akitlerde Muhayyerliğin Sabit Oluşu

Blok Zinciri teknolojisinin dayandığı ilkelere biri, kayıt işlemlerinin geri döndürülemez olmasıdır. Bu teknikle yapılan anlaşma kesindir ve meclis muhayyerliğine yer yoktur. Tarafların bu teknik üzerinden akit yapmaya girişmeleri, muhayyerliği akit öncesi düşürmeyi şart koşmaları mesabesindedir.⁴¹ Akitten önce muhayyerliğin düşürülmesinin şart koşulması meselesi, meclis muhayyerliğini kabul edenler arasında ihtilafli bir mevzu olup konu ile ilgili olarak üç görüş vardır:

³⁸ Yahya, *en-Nakdu'l-iftirâdî*, 19.

³⁹ Mecelletu mecma'î'l-fıkhî'l-İslâmî et-tâbi' limunazzamati'l-mütemeri'l-İslâmî bi Cidde, Karârü mecma'î'l-fıkhî'l-İslâmî'd-devlî, rakam: 6/4/55. Bişeni'l-kabd: suvaruhu ve bihâssetin el-müsteccedetüminhâ ve ahkâmuhâ, 6/592; Heyetu'l-murâca'a, *el-Me'âyîru's-şer'iyye*, 256.

⁴⁰ Yahya, *en-Nakdu'l-iftirâdî*, 20.

⁴¹ ed-Dibyân, *el-Mu'âmelâtu'l-mâliyye*, 2/452.

Birinci görüş; Şart sahihtir ve akit geçerlidir. Bu görüş Hanbelilerin⁴² mezhebidir ve Şafîilerin⁴³ bir görüşü bu yöndedir. Şartın ve akdin geçerli olduğunu söyleyen birinci görüşün sahipleri şu delilleri öne sürmüşlerdir: Abdullah b. Ömer'den (ra) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Tercihli alışveriş olması durumu hariç alışveriş yapan taraflar birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyerdirler. Şayet alışveriş muhayyerlik üzere kurulursa alışveriş vacip (bağlayıcı) olur.”⁴⁴ İstidlal şekli, mecliste tarafların birbirlerini akdin başında ya da sonrasında muhayyer bırakmaları arasında herhangi bir fark yoktur. Hadiste geçen “vecebe” kelimesinin anlamı “lezime”dir.⁴⁵ Dolayısıyla tarafların akitten önce muhayyerlik şartını düşürmeyi tercih etmeleri caizdir. Meclis muhayyerliği risktir. Şayet alışveriş onunla sahih oluyorsa, onsuz sahih olması daha evladır.⁴⁶

İkinci görüş; Şart sahih değildir ve akdi geçersiz kılar. Şafîî mezhebine göre en sahih görüş budur.⁴⁷ Hanbelilerden gelen bir rivayete göre de sahihtir.⁴⁸ Şartın ve akdin geçerli olmadığını söyleyen ikinci görüşün sahipleri şu delilleri öne sürmüşlerdir: Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Alışveriş yapanların her biri ayrılmadıkları müddetçe diğerine karşı muhayyerdir. Tercihli alışveriş olması durumu hariç.”⁴⁹İstidlal şekli; Hadis, alıcı ile satıcının ayrılmadıkları veya tercih yapmadıkları sürece muhayyer olduklarını ispatlamaktadır. Tercih ise ancak satıştan sonra gerçekleşir. Çünkü akit gerçekleşmeden önce onlara alıcı ve satıcı denmez.⁵⁰ Bütün bunları teslim ettikten sonra, muhayyerleşme satıştan önce de sonra da olabilir, bunda bir fark yoktur. Ayrıca taraflara, akdin tamamlanmasından önce alıcı ve satıcı denilmesi doğrudur. Çünkü bir şeye yaklaşan onun hükmünü alır. Akdin gereklerine aykırı olup satılanı teslim etmemesi şart koşulmuş gibidir.⁵¹Şu hususun da tartışılması mümkündür: Akdin gereklerine aykırı olduğunu teslim ettikten sonra, bu durumda muhayyerlik sadece tarafların hakkını korumak için vardır. Eğer karşılıklı rızaya dayalı olarak bu muhayyerlik şartını düşürmek isterlerse bunu yapabilirler.

⁴² Yahya, *en-Nakdu'l-iftirâdî*, 20.

⁴³ Heyetu'l-murâca'a, *el-Me'âyîru's-şer'iyye*, 521.

⁴⁴ el-Ensârî, *Esnâ'l-metâlib*, 2/48.

⁴⁵ el-Merdâvî, *el-İnsâffîma'rifeti'r-râcihmine'l-hilâf*, 4/372.

⁴⁶ el-İmrânî, *el-Beyân fimezhebi'l-İmâmeş-Şâfi'î*, 5/23.

⁴⁷ Yahya, *en-Nakdu'l-iftirâdî*, 19.

⁴⁸ el-Merdâvî, *el-İnsâffîma'rifeti'r-râcihmine'l-hilâf*, 4/372.

⁴⁹ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Halep: Mektebu'l-matbû'âtî'l-İslâmiyye, 2. Baskı, 1986), “Buyû”, 11 (No: 4477); Buhârî, “Buyû”, 44 (No: 2111); Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), “Buyû”, 43 (No: 1531).

⁵⁰ el-Behûtî, *Keşşâfu'l-kinâ'*, 3/200.

⁵¹ el-İmrânî, *el-Beyân fî mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 5/23.

Tamamen rehin vermek gibi. Satış onsuz geçerli olur, çünkü satıcının hakkını korumak için vardır. Eğer satıcı bunu istemezse bunu yapmaya hakkı vardır ve satış geçerli olur.

Meclis muhayyerliği, satışın tamamlanmasından sonra gerçekleşir. Dolayısıyla bundan önce düşürülmesi -şüf'a muhayyerliğinde olduğu gibi- caiz değildir. İkisini birbirinden ayırarak tartışmak mümkündür. Çünkü meclis muhayyerliği, akit yapan tarafların hakkını korumak için vardır, bu yüzden akitten önce onu düşürmeleri caizdir. Lakin şüf'a muhayyerliği, akit yapmayan ortağın hakkıdır. Bu yüzden akitten önce düşürülmesi caiz değildir.

Üçüncü görüş; Şart sahih değildir ama akit geçerlidir. Şafiî mezhebinin bir görüşüdür.⁵²Şartın geçersiz ama akdin sahih olduğunu söyleyen üçüncü görüşün sahipleri şunu delil getirmişlerdir: Bu şart ne bedelin ne de bedeli ödeyecek kişinin bilinmezliğine yol açmaz, dolayısıyla sırf bu yüzden akit geçersiz olmaz.⁵³

Muhayyerlik hakkının akit yapan taraflara ait olduğunu söyleyen ikinci görüşün delilleri tartışılırken şu husus da tartışılabilir: Şayet taraflar karşılıklı rızaya dayalı olarak bu muhayyerlik şartını düşürmek isterlerse bu onların hakkıdır. Şartlarda asıl olan ilke, helali haramı da helal kılmadığın sürece caiz olmasıdır. Muhayyerlik şartının düşürülmesine haramı helal yapmakta ne de helali haram kılmaktadır.

Görüşleri ve onlara ait delilleri sunduktan sonra, şartın ve akdin sahih olduğunu söyleyen birinci görüşün tercihe şayan olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu görüşün delilleri güçlüdür. Ayrıca bir insan, hakkından vazgeçebilir ve buna hakkı vardır. Muhayyerlik de akit yapan tarafların hakkıdır. Bunu kendi istekleriyle düşürürlerse bu onların hakkıdır.

Sonuç

Bu çalışma sonucunda öncelikle devletin, vakfın menfaat ve amacına aykırı olarak vakıf yönetimine müdahalesi sebebiyle idari sorunlar ve kötü yönetimden kaynaklanan problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca vakıfların oynadığı rolün medya tarafından ihmal edilmesi, eksik anlatılması ve toplum için bir öncelik haline getirilmemesi nedeniyle malî sorunlar yaşanmaktadır. Bu yüzden yönetimle ilgili sorunlardan kaçınmanın yanı sıra vakıflar için doğru ve uygun yönetim kuralları olan İslâmî kurallara riayet edilmelidir.

---

⁵² el-İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 5/23.

⁵³ el-İmrânî, *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 5/23.

Günümüzde dünyanın çeşitli bölgeleri arasındaki iletişim kolaylığı, 'küresel vakıf' adının öne çıkmasını sağlamıştır. Bunun da normal vakıflar gibi iç ve dış sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların çözümü için kullanılan Blok Zinciri teknolojisi, vakıflara ilişkin idarî sorunların ve iletişim problemlerinin çözümü için kullanılan araçlardan biridir. Hanbelîlerin benimsediği, muhayyerliği düşürme şartının sahih ve akdin geçerli olduğunu söyleyen görüşe göre, Blok Zinciri platformu üzerinden gerçekleşen akitler geçerlidir. Şafiîlerin benimsediği, muhayyerliği düşürme şartının sahih olmadığını ve akdin geçersiz olduğunu söyleyen görüşe göre, Blok Zinciri platformu aracılığıyla işlem yapmak doğru değildir. Şartın geçersiz ama akdin sahih olduğunu söyleyen üçüncü görüşün ise, bu meselede tatbik edilmesi mümkün değildir, çünkü işlemler elektronik olarak geri döndürülemez, bu nedenle muhayyerliğin uygulanmasına yer yoktur. Çoğunluk, Blok Zinciri teknolojisi ile yapılan akitlerin sahih olduğu görüşünü kabul etmektedir.

Okullar, kurslar ve sosyal medya aracılığıyla insanlara, özellikle de yeni nesillere vakfın niteliği, önemi ve rolü etkin bir şekilde anlatılmalıdır ve vakıfların rolü konusunda periyodik olarak çalışmalar yapılmalı, etkileri ölçülmeli, aktif olarak çalışmalarını engelleyen sorunları tespit edilmelidir. Ayrıca vakıfların rolünü geliştirmek ve etkinleştirmek için dünya ülkeleri arasında küresel vakıf sistemi desteklenmelidir. Bunun yanı sıra teknoloji yakından takip edilmeli, vakıfların rolünü ve yasal temellerini geliştirecek ve güçlendirecek yollar bulunmalıdır. Öte yandan toplumun ihtiyaç duyduğu sektörlerde vakıfların rolü etkinleştirilmeli, vakıf sistemine olan güven arttırılmalı ve toplum tarafından fark edilir hale getirilmelidir.

Kaynakça

- ‘Ârif, Nasr Muhammed. “el-Vakf ve’l-Âhar: Cedeliyyetu’l-‘atâ ve’l-ihтивâ ve’l-ilğâ”, *Mecelletu Evkâf*. Küveyt: el-Emânetu’l-‘âmmu li’l-evkâf 9, (2005), 13-32.
- Abdullah, Abdülaziz. *el-Vakf fi’l-fikri’l-İslâmî*. el-Memleketu’l-Mağribiyye, Vezâretu’l-Evkâf ve’ş-şuûni’l-İslâmiyye, 1416/1995.
- Brown, Wendy. “American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization,” *Political Theory* 34/6 (Aralık 2006), 690-714.
- Cemîlî, Ömer ‘Abbâs. *el-Umlâtu’l-iftirâdiyye vâki’uhâ ve tekyîfuhâ’l-fikhî ve hukmuhâ’ş-şer’î – el-Bitcoin*. Dubai, el-İmârât: Dâiretu’ş-şuûni’l-İslâmiyye ve’l-‘amelu’l-hayrî, 2009.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed. *Haşiyetu’d-Desûkî ‘alâ’ş-Şerhi’l-Kebîr*. Dâru’l-Fikr, ts.
- Dibyân, Dibyân b. Muhammed. *el-Mu’âmelâtu’l-mâliyye asâleten ve mu’âsıraten*. Riyad: 2. Baskı, 2015.
- Ensârî, Zekeriya b. Muhammed b. Zekeriya. *Esnâ’l-metâlib fi şerhi Ravdi’t-Tâlib*. Dâru’l-kitâbi’l-İslâmî, ts.
- Finterra WAQF CHAIN <https://finterra.org/waqfchain/>, Erişim: 25.01.2022.
- Ğânim, İbrahim. *Tecdîdu’l-va’y bi nizâmî’l-vakfi’l-İslâmî*. Mısır: Dâru’l-Beşîr li’s-sekâfeti ve’l-‘ulûm, 2016.
- Hac Muhammed, Muhammed Tahir Sabit. “A Proposal for a New Comprehensive Waqf Law in Malaysia”, *Malaysiya Waqf academy* (2013), 1-22.
- Hâdimî, Nureddin, el-Vakfu’l-‘Âlemî ahkâmuhu ve makâsiduhu – müşkilâtuhu ve âfâkuhu, el-Mütemerü’s-sânî li’l-evkâf. Mekke: Câmi’atu Ümmi’l-Kurâ, 2006.
- Hafâcî, Reyhâm & ‘İrfân Abdullah. *İhyâu devri nizâmî’l-vakf fi Mısır (Kırâetün fi’n-nemâzici’l-‘âlemiyye)*, Kahire: el-Câmi’atu’l-Amrîkiyye bi’l-Kâhire, ts.
- Heyetu’l-murâca’a ve’l-muhâsebe li’l-bunûk ve’l-müessesâti’l-mâliyye’l-İslâmiyye, *el-Me’âyîru’ş-şer’iyye*, no: 38 et-Te’âmulâti’l-mâliyye bi’l-internet, (ts.).
- Hindî, Abdulkayyûm. “Devru tikinniyyeti’l-Blockchain fi himâyeti’l-evkâf ve istidâmetihâ”, *Mecelletu’l-iktisâdî’l-İslâmî’l-‘âlemiyye* (Şubat 2018), 35-37.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Hâşiyetu İbn Âbidîn*. Mısır: Şeriketu mektebeti ve matba’ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1966.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer. *Hâşiyeye*. III, Beyrut: Darü’l-fıkır, 1992.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed el-Makdisî. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü’l-Kâhire, 1968.
- İbnü’l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *el-Hidâye me’a Fethi’l-Kadîr*, VI, Darü’l-kütübi’l-ilmîyye, 2. Baskı, 2003.
- İmrânî, Ebu’l-Hüseyn. *el-Beyân fi mezhebi’l-İmâm eş-Şâfi’î*. Cidde: Darü’l-minhâc, 2000.
- Karacan, Hatice. “The Impact of waqf Law on the Educational System in Modern Turkey”, *Atıqaf* 11/20 (Mayıs 2011), 11-32.
- Karârü nedveti’l-Bereke li’l-iktisâdî’l-İslâmî, Rakam: 4, ed-Devretu’t-tâsi’ ‘aşar, Tarih: 6-7 Ramazan 1420.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd. *Bedâi’u’s-Sanâ’i*, V, Darü’l-kütübi’-ilmîyye, 2. Baskı, 2003.
- Kâsım, Ahmed. *el-Vakf fi Tûnus fi’l-karnayni’s-sâmin ‘aşar ve’t-tâsi’ ‘aşar*. Dimaşk: el-Me’hadu’l-Feransî li’d-dirâsâti’l-‘Arabiyye, 1995.
- Kaya, Münir Yaşar. *İslâm Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Aile Vakıfları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Mecelletu mecma’i’l-fikhî’l-İslâmî et-tâbi’ li munazzamati’l-mütemerî’l-İslâmî bi Cidde, Karârü mecma’i’l-fikhî’l-İslâmî’ d-devlî, rakam: 6/4/55.

- Merdâvî, Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. Matba'atu's-Sünne'l-Muhammediyye, 1953.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Feramurz. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Ğureru'l-Ahkâm*. Darü ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Morris, Susannah. "Defining the Non-Profit Sector: Some Lessons from History", *Civil Society Working Paper 3*, London: Centre for Civil Society, London School of Economics, (February 2000).
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*.nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Neccâr, Abdullah. "Velâyetü'd-devle 'alâ'l-vakf el-müşkilât ve'l-hulûl", *el-Mütemeru's-Sânî li'l-evkâf bi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*. es-Su'ûdiyye: Câmi'atu Ümmi'l-Kurâ, 1427/2006.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. Halep: Mektebu'l-matbû'âtî'l-İslâmiyye, 2. Baskı, 1986.
- Nuhbetun mine'l-'ulemâ, *Mecelletu'l-ahkâmi'l-adliyye*, Dâru İbn Hazm, 2010.
- Salâhât, Sâmî. *Havkemetu'l-evkâf ve idâretu 'ameliyyâtihâ'r-reîsiyye*. Riyad: Müessesetü sâ'î li tatvîri'l-evkâf, 2018.
- Sâsî, Hâzim. "İstihdâm tatbîkâtu Blockchain li tatvîri'l-usûli'l-vakfiyye: Waqf Chain Finterra nemûzecen", *el-Mütemerü'l-âlemî havle'd-dîn ve's-sekâfe ve'l-havkeme fi'l-âlemi'l-mu'âsır*. Malezya: 3-4 Ekim 2018.
- Şerbînî, Muhammed b. Ahmed. *Muğnî'l-muhtâc*. Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994.
- Yahya, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed. *en-Nakdu'l-iftirâdî -el-Bitcoin Ünmûzecen-*, Câmi'atu'l-İmam Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, Merkezu't-temeyyüzi'l-bahsî fî fikhi'l-kadâyâ'l-mu'âsıra, es-Su'ûdiyye 1440/2019.
- Zuhaylî, Muhammed. "es-Sanâdîku'l-vakfiyyetu'l-Mu'âsıra: tekyîfuhâ, eşkâluhâ, hükmuhâ, müşkilâtuhâ", *Mütemerü'l-evkâf es-sânî fî Câmi'ati Ümmi'l-Kurâ*, 1427/2006.